

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Bernardeta Bučoková

Agonistický pluralismus a kritika deliberativní demokracie

Agonistic pluralism and Deliberative democracy's criticism

Praha 2022

Vedoucí práce: Mgr. Jan Bíba, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce, panu Mgr. Janu Bíbovi, Ph.D, za cenné rady, vstřícné a odborné vedení a připomínky, díky nimž jsem měla možnost tuto práci napsat.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, bez jakéhokoliv falzifikování či kopírováním již jinak vypracovaných prací, že jsem řádně používala citace všech použitých pramenů, které jsou v práci zmíněny a z nichž práce čerpá, a že práce nebyla použita v rámci jiného vysokoškolského studia či pro získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 30.07.2022

Bernardeta Bučoková

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá teorií deliberativní demokracie v klasickém pojetí Jürgena Habermase, německého politického filozofa a předního představitele deliberativní demokracie. První část práce nastiňuje a popisuje vznik, historický vývoj a teoretický rámec zmíněné teorie – její principy, charakteristiky a prvky. Vysvětluje princip fungování deliberace, jež je považována za ústřední element deliberativní demokracie. Druhá polovina práce se pak snaží popsat postoj belgické politoložky a představitelky radikální demokracie Chantal Mouffe k deliberativní demokracii. Popisuje její kritiku, kterou spatřuje v nedostatku pluralismu, antagonismu a agonismu. Ony nedostatky se práce snaží blíže specifikovat v několika kapitolách a podkapitolách. Závěr práce bude patřit zodpovězení primární otázky bakalářské práce – zda je demokratické rozhodování formou deliberace, a tedy konsensu, nebo zda je demokratický proces formou konfliktu.

Klíčová slova

deliberativní demokracie, Jürgen Habermas, deliberace, deliberativní obrat, reciprocita, veřejný prostor, konsensus, antagonismus, agonismus, pluralismus, Chantal Mouffe, konflikt

Abstract

The thesis deals with theory of deliberative democracy in classic conception by Jürgen Habermas, German political philosopher and leading representative of deliberative democracy. First part of the thesis describes the origin, historical development and theoretical framework of mentioned theory - its principles, characteristics and components. It explains how the principles of deliberation work, which is considered as a key element of deliberative democracy. Second part of thesis tries to describe the attitude of Chantal Mouffe, Belgian political scientist and representative of radical democracy, towards deliberative democracy. It describes her criticism against the lack of pluralism, antagonism and agonism in deliberative democracy. This thesis is trying to specify these shortages in some of the chapters and subsections. Thesis's Conclusion dedicates to answer principal questions - whether is democratic decision-making a form of deliberation, therefore concession, or is it a democratic process with a form of conflict.

Keywords

deliberative democracy, Jürgen Habermas, deliberation, deliberative turn, reciprocity, public space, consensus, antagonism, agonism, pluralism, Chantal Mouffe, fight

OBSAH

Obsah.....	6
1 ÚVOD.....	7
2 Teorie deliberativní demokracie.....	9
2.1 Pojem deliberativní demokracie.....	9
2.2 Vymezení pojmu deliberace	10
2.2.1 Deliberace vnitřní a vnější	12
2.3 Teorie deliberativní demokracie a její principy.....	13
2.4 Habermasovský model deliberativní demokracie.....	15
2.4.1 Základní principy Habermasova modelu deliberativní demokracie	16
2.4.2 Konsensus či kompromis	18
2.4.3 Obecný zájem v deliberativní demokracii	19
2.4.4 Habermasovo pojetí veřejné sféry	20
3 Radikální demokracie.....	22
3.1 Teorie radikální demokracie očima Chantal Mouffe	24
3.1.1 Politično podle Carla Schmitta	26
3.1.2 Politično podle Mouffe	28
3.1.3 Hegemonické pojetí univerzalizace	29
3.1.4 Demokratická revoluce	31
3.1.5 Antagonismus a pluralismus	32
3.1.6 Agonismus a agonistický pluralismus	35
3.2 Rozdíly mezi deliberativní a radikální demokracií a případná kritika deliberativní demokracie očima Chantal Mouffe	37
4 Závěr	41

1 ÚVOD

Teorie deliberativní demokracie patří od počátku 80. let minulého století mezi jednu z nejatraktivnějších témat pro mnoho teoretiků z odlišných spekter politických teorií – od radikálů přes konsensualisty, od zastánců republikanismu po liberální demokraty. Za ono ztraktivnění deliberativní demokracie může tzv. „deliberativní obrat“, jenž zapříčinil, že se na mnoho sfér demokratických otázek začalo pohlížet zcela jiným způsobem, otevírala se jakási demokratická tabu a celkový pohled na demokracii se začal zkoumat jinýma očima. Existuje nespočet možných reinterpretací předních představitelů deliberativní demokracie – ať už se podíváme na bezesporu nejznámějšího teoretika reprezentujícího deliberativní demokracii Jürgena Habermase, či jeho následovníky, kteří z jeho teorie vycházejí a popřípadě ji doplňují, nebo ji poupravují k obrazu svému. Popřípadě na kritiky, kteří v oné teorii spatřují nedostatky a snaží se ji převést k „vhodnějšímu“ obrazu.

Tato práce se bude zabývat dvěma ústředními tématy – a to deliberativní demokracií v klasickém pojetí jejího předního představitele Jürgena Habermase, a poststrukturalistickým modelem teorie radikální demokracie za pomoci představitelky radikální demokracie Chantal Mouffe, která je kritičkou deliberativní demokracie a na jejíž kritiku se práce zaměří. Habermasovy postoje vycházejí z určitého pocitu ztráty orientace občanů v současných západních zemích, které fungují na tzv. vládě práva. Ona vláda práva ovšem nemůže být udržena ani uskutečněna bez radikální demokracie. Právě oba postoje – deliberativní demokracie a radikální demokracie – budou detailněji popsány v několika kapitolách a podkapitolách následujících stran. Deliberativní demokracie bude vysvětlena v klasickém pojetí Jürgena Habermase, její podstata, hlavní principy, rysy, charakteristiky, to, jakým způsobem ji lze či nelze praktikovat, za jakých podmínek a koho se ony podmínky budou týkat. Teorie radikální demokracie bude vysvětlena za pomoci její představitelky Chantal Mouffe, která kritizuje deliberativní demokracie právě na základě neshod s radikální demokracií.

Jak tomu ovšem nejen u teorií demokracie bývá, i tato teorie se nesešla pouze s pozitivním ohlasem u světových teoretiků. Je doprovázena nemalým množstvím kritiky, která přiměla řadu autorů k sepsání vlastní teorie deliberativní demokracie či je přinejmenším dohnala k vytykání nedostatků výše zmíněné teorii. Mezi nejznámější kritiky deliberativní demokracie patří Iris Marion Young či belgická politoložka, profesorka a představitelka teorie radikální demokracie Chantal Mouffe. Právě její kritikou, jež směřuje k nedostatku pluralismu, antagonismu a agonismu v deliberativní demokracii, se bude práce zabývat ve své druhé části.

Práce bude rozdělena do tří částí. První část se bude zabývat teorií deliberativní demokracie. Jak již bylo výše zmíněno v několika kapitolách a několika podkapitolách bude vysvětleno, co si představit pod pojmem „obrat k deliberaci“, a jak důležitý je pro teoretické vymezení deliberativní demokracie. Následně bude vysvětlen pojem deliberace, neboť z podstaty tohoto pojmu vychází celé myšlenkové koncipování deliberativní demokracie. Posléze se práce pokusí popsat samotnou teorii deliberativní demokracie – obecnou teorii a poté teorii Jürgena Habermase, která je specificky obohacena o bližší teoretizování Habermasovy veřejné sféry, obecného dobra či jedince jakožto strůjce prostoru deliberace.

Druhá část práce bude, jak již bylo zmíněno výše, patřit kritice deliberativní demokracie očima Chantal Mouffe. Ta, jako reprezentantka hegemónického pojetí radikální demokracie, která staví na principu konflikt jakožto prvku utvářejícího legitimní konsensus ve společnostech, kritizuje deliberativní demokracii ve třech podstatných bodech – upozorňuje na nebezpečí nedostatku pluralismu, antagonismu a agonismu. Všechny tyto tři specificky konstruované kritiky se práce pokusí vyložit. Ve druhé části práce tedy bude popsána nejen kritika deliberativní demokracie, ale pro lepší pochopení oné kritiky i teorie radikální demokracie, tedy té, na jejichž principech konstruuje své myšlenky Chantal Mouffe.

Poslední část práce bude patřit závěru, ve kterém dojde k zodpovězení otázky, která celou práci prolíná – je demokratické rozhodování formou konfliktu, jak tvrdí Chantal Mouffe, nebo je rozhodování forma konsensu všech zainteresovaných osob ve veřejném prostoru, jak jej popisuje Jürgen Habermas?

2 Teorie deliberativní demokracie

2.1 Pojem deliberativní demokracie

Pojem deliberativní demokracie původně vytvořil a poprvé použil Joseph M. Bessette ve své knize *Deliberative democracy: the majority principle in republican government* roku 1980¹, nicméně o rozšíření dané politické teorie lze plně hovořit až po tzv. *deliberativním obratu* na počátku 90. let 20. století, jež politickou diskusi přenesl z otázek, jak „správně počítat hlasy“, do otevřených debat o tehdejších problémech.² Deliberativní demokracie tak bezprostředně reagovala na dvě krize liberální demokracie – krizi politickou a krizi politických teorií. Jistým způsobem lze v některých případech teorii deliberativní demokracie chápat i jako východisko v diskusi mezi liberály a komunitaristy, díky tomu, že nabízí takové pojetí politického společenství, ve kterém se navrácí k morálním hodnotám demokratického rozhodování.³ Kvůli těmto prvkům se z deliberativní demokracie stalo atraktivní téma pro mnoho autorů reprezentujících celou řadu rozlišných teoretických tradic - od teoretiků klasického pojetí demokracie přes teoretiky radikální demokracie až po pragmatiky. O deliberativní demokracii je tak spíše přesněji mluvit a chápat ji jako myšlenkový proud, nikoliv jako politickou teorii demokracie s přesně stanovenými charakteristikami.⁴

Chantal Mouffe tvrdí, že deliberativní demokracii, právě kvůli její masivní populárnosti, nelze do dnešní doby přesně a jasně stanovit jednu definici, a proto není zřejmé, podle jakých kritérií by měla být popisována, hodnocena či utvářena. Nicméně by se dalo říct, že ač je nesčetně pohledů na to, jak by měla definice deliberativní demokracie vypadat, ústřední jádro je pokaždé stejné, a to, že hlavním prvkem deliberativní demokracie je deliberace.

V této kapitole se práce bude snažit popsat deliberativní demokracii jako takovou, její principy, prvky, charakteristiky, jakým způsobem se formovala a jakým způsobem ovlivnila politické teoretiky. Vysvětlen bude pojem deliberace, jenž je pro pochopení deliberativní

¹Bessette, Joseph (1980) „Deliberativní demokracie: Princip většiny v republikánské vládě“, v *Jak demokratická je ústava?*, Washington, D.C., AEI Press. 102–116.

²ZNOJ, Milan. JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8., str.91.

³SHAPIRO, Ian a Jürgen HABERMAS. Teorie demokracie dnes. Praha: Filosofia, 2002. Morální a politická filosofie. ISBN 80-7007-156-7., str.79

⁴ZNOJ, Milan. JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8., str.91

demokracie klíčový. Následně budou do této kapitoly zahrnuty dvě skupiny teoretiků deliberativní demokracie, pro jasnější nastínění konfliktu mezi jejich chápáním deliberativní demokracie – konsensualisté a pluralisté (radikální i umírnění). Ústřední podkapitolou první části práce pak bude samotné vymezení deliberativní demokracie podle německého politologa řadícího se mezi kritické teoretiky Jürgena Habermase, který je jedním ze dvou hlavních autorů, na jejichž myšlenkách práce buduje svá východiska. Deliberativní demokraty lze zhruba rozdělit do dvou skupin, přičemž obě skupiny se shodnou na nutnosti vytvoření silného pouta mezi demokracií a liberalismem, a zároveň obě verze deliberativní demokracie jsou přesvědčeny o možnosti ustanovení autority a legitimacy na určitém základě principy veřejné úvahy, která vychází z racionality, jež není pouze instrumentální, ale i normativní.⁵

2.2 Vymezení pojmu deliberace

Zmínky o deliberaci či deliberativním procesu lze najít již u myslitelů, jako byl Aristoteles, přes Jeana Jacquea Rousseaua až po Bernanda Manina. Obecně jej lze chápat jako proces, v němž se formulují partikulární zájmy společnosti a kterému předchází rozhodnutí zainteresovaných jedinců. Deliberace by měla probíhat formou inkluzivní diskuse, ve které na sebe jednotliví zúčastnění berou ohled a vzájemně si dávají prostor, v němž nejsou za svoje názory nikterak hodnoceni. Výsledkem deliberace může být tedy konsensus, k němuž mělo dojít přes otevřenou diskusi, ve které došlo k vyhodnocování variant, které by byly pro danou skupinu nejpříznivější. Vznikl tedy kompromis mezi všemi vyřčenými návrhy a názory na základě reciprocitního vyslechnutí si argumentů protistran. K onomu vyhodnocování nejlepšího řešení nepatří pouze prostor pro svobodné prezentování vlastního návrhu, avšak i jistá forma edukativnosti a sebereflexního přístupu v rozšíření si obzorů na různé formy způsobu chápání dané problematiky.⁶ Deliberace umožňuje ve volně přístupném prostoru otevřenou participaci na rozhodování těm, kteří mají zájem se v dané tematice zajímat. Co je však důležité, krom volného prostoru, i schopnost jedince reciprocitně fungovat v rámci společenství. Pokud je někomu uskutečněna možnost přednést svůj postoj a argumentačně se snažit daný názor obhájit tak, aby vznikala reálná šance na ovlivnění druhého, je potřeba mít

⁵DUFEK, Pavel, Jiří BAROŠ, Sylvie BLÁHOVÁ, Tereza KŘEPELOVÁ a Patrik TAUFAR. Liberální demokracie v době krize: perspektiva politické filosofie. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019, 308 stran: černobílé ilustrace. ISBN 978-80-7419-277-7., str. 85.

⁶ Bessette, Joseph (1980) „Deliberativní demokracie: Princip většiny v republikánské vládě“, v *Jak demokratická je ústava?*, Washington, D. C., AEI Press. 102–116.

schopnost předat prostor stejnou měrou dalšímu, aby onu možnost měl také, díky čemuž by fungoval princip reciprocity. „*Principu reciprocity lze také rozumět jako subjektivní orientaci účastníků deliberace na konsenzu anebo alespoň na částečném odstranění neshody, odlišné od objektivní orientace na dosažení konsenzu, tedy poměrně jeho sporného stanovení za cíl veřejné deliberace*“.⁷ Do otevřené diskuse se tedy mohou zapojit pouze ti, kteří jsou si tohoto principu vědomi a kteří mají jisté chování, jež by se dalo nazvat „deliberativními ctnostmi“.⁸

Pojmem deliberace se zabývá i český politolog Milan Znoj, který jej shrnul slovy: „*Hlavní myšlenkou všech deliberativních konceptů je představa, že politika je především komunikace a diskuse, při níž nejde o součet zájmů, jejich sladění, vážení nebo konsensus, nýbrž o výměnu názorů, při níž se utváří společné mínění. Politika tedy není prosazení zájmů, ale deliberace – rozprava, při níž názor na to, co je vlastní zájem a jak je velký, teprve vznikne.*“⁹ Spíše, než tedy samotný výsledek deliberace je přednější, jakým způsobem se k onomu východisku lze dostat.

Stoupence deliberace lze rozdělit do dvou skupin – teoretiky první generace a pozdější generace. Pro teoretiky první generace je v deliberaci ústřední rozum, který zůstává ve své nadřazenosti nezpochybněným a nezpochybnitelným. Pro teoretiky pozdější generace je jakési přehnané nadřazení racionalismu nesmyslné a spíše vycházejí z praktických případů demokratického zápasu, tedy takových situací, kdy dochází k deliberaci.

Demokratický proces deliberace obsahuje tři aspekty praktického rozumu – praktický, etický a morální. Deliberace je schopna všechny tyto tři aspekty smíchat dohromady, což z ní dělá komplexní diskurzivní systém, jenž zahrnuje různé typy argumentů, vyjednávání, kompromisů a politické komunikace za účelem svobodného postoje.

Jeden z předních představitelů deliberativní demokracie australský politolog John Dryzek pak popisuje deliberaci jako sociální proces, který je od ostatních forem komunikace odlišný právě tím, že ti, co deliberují, onu deliberaci uskutečňují na základě vzájemných interakcí, jež spíše přesvědčováním než nátlakem na druhého, dokážou změnit dosavadní úsudek. Při deliberaci nejsou de facto žádné hranice, jak ostatním nejlépe nastínit své názorové myšlení –

⁷ZNOJ, Milan. JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8., str. 102

⁸Tamtéž.

⁹<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=054&clanek=040531>

od vyprávění příběhů či pohádek, po metafory, emoce, tak i odborně podložená fakta.¹⁰ Dryzek zároveň princip deliberace popisuje jako: „ ... *inkluzivní komunikační proces, kterého se účastní kompetentní aktéři a v jehož rámci dochází k utváření a přeměně preferencí.*“¹¹

V současné době je však deliberace chápána demokratickými teoretiky jako určitá exemplární demokratická praxe. Kvůli tomu ve svých popisech deliberace kladou větší důraz na její realizaci, nikoliv na vymezení kvalitní argumentace, proč by měla být realizována.¹² Velmi často je pak pojem deliberace kritizován za to, že v habermasovském pojetí deliberace může být chápána pouze jako jedna z mnoha dalších forem argumentace. Toho se ovšem nelze zbavit tím způsobem, že by byla deliberace v užším slova smyslu nahrazena deliberacím v širším pojetí nebo že by se k deliberaci přidalo několik doplňujících prvků.¹³

2.2.1 Deliberace vnitřní a vnější

Jak již bylo zmíněno výše, deliberace je recipocitní princip komunikace, interakce a argumentace zainteresovaných osob, která usiluje o společný konsensu. Právě pro zastánce deliberativní demokracie je interakce mezi účastníky jedním ze základních principů demokracie, neboť právě interagování vystavuje účastníky do vzájemné konfrontace proti argumentům ostatních stran. Právě i fakt, že by měla být deliberace vždy veřejná, určuje kvalitu deliberace jako takové, neboť pokud k deliberaci dochází ve veřejné sféře, automaticky se předpokládá, že kvalita předložených zdůvodnění bude relevantní, opodstatněná a podložená faktickými informacemi. Zároveň by deliberace neměla být interpersonální, neboť právě interpersonální složka mizí ve chvíli, kdy se deliberace dostává do veřejné sféry.¹⁴

Zároveň: „*pojem veřejnosti zde neodkazuje pouze ke způsobu, jakým občané deliberují, ale také k samotnému „druhu zdůvodnění, které si při deliberování podávají*“.¹⁵ Existují specifické formy vnější deliberace, které se určují podle toho, do jakých standardů bude deliberace rozřazena – deliberace dialogická a deliberace reflektivní. Například dialogická deliberace je

¹⁰DRYZEK, John S. Foundations and frontiers of deliberative governance. Oxford: Oxford University Press, 2010, vii, 229 stran; 24 cm. ISBN 978-0-19-964485-8., str. 22

¹¹Tamtéž.

¹²NORVAL, Aletta J. a Jan BÍBA. Averzivní demokracie: dědictví a originalita v demokratické tradici. Praha: Karolinum, 2016, 237 stran; 21 cm. ISBN 978-80-246-3138-7., str. 41

¹³Tamtéž.

¹⁴Tamtéž.

¹⁵Tamtéž.

proces vzájemného zdůvodňování vyžadující interpersonální spolupráci mezi účastníky deliberace. Vzájemná interakce má napomáhat lepšímu porozumění při zdůvodňování svých argumentů tak, aby protistrana lépe pochopila požadavky či připomínky toho druhého.

Vnitřní deliberace je pak proces deliberace, kdy si účastník deliberace snaží sám sebe představit v roli toho druhého, s kterým nemůže osobně mluvit. To navazuje na představení deliberace podle Goodina, který tvrdí, narozdíl od Habermase, že deliberace nemusí probíhat osobně. Deliberace může probíhat i ve chvíli, kdy nejste v osobní přítomnosti s jinými zainteresovanými osobami, ale při konverzaci stačí, aby si dotyčný další účastníky představil ve své mysli (to samotné napomáhá k rozšíření demokratického imagináru, které bude popsáno níže ve druhé polovině práce).¹⁶

2.3 Teorie deliberativní demokracie a její principy

Kořeny deliberativního modelu demokracie jsou především deontologické, na rozdíl od agregativních modelů, které čerpají z utilitaristických a konsekvencionalistických myšlenek. Deontologické chápání čerpá především z kořenů morální filozofie Immanuela Kannta. Právě kantovská idea praktického rozumu je prvkem, který v deliberativní demokracii umožňuje jedincům zamyslet se nad svými preferencemi a rozvažovat nad preferencemi svých rozhodnutí a revidovat je. Deliberativní demokracie vychází z konceptu neomezeného dialogu, který je zbaven veškerých mocenských zásahů. Jedním z hlavních principů deliberativní demokracie je veřejná rozprava jedinců sobě rovných a svobodných, kteří se skrze své vystupování a obhajování svého názoru snaží argumentačně přispět do diskuse, z níž má vzejít v nejlepším případě post-deliberativní konsensus. Rozhodování, ať už celku či jedince, by nemělo probíhat na základě preferování a upřednostňování individuálních potřeb. Konsensu je docíleno pomocí deliberace, za což se považuje otevřená diskuse jedinců, kteří v rámci respektování jeden druhého a respektování názorové rozmanitosti zvládnou vyslechnout názory protistran, na jejichž základě dokážou zdůvodnit, revidovat a transformovat své dosavadní postoje. Důležitým prvkem deliberování je pak princip reciprocity, který je jádrem strategie kooperace a zavazuje účastníky nejen k možnosti svobodně vystoupit a vyjádřit se, ale dát prostor stejných pravomocí pro další účinkující. Rozhodnutí společnosti může být demokratické pouze tehdy, byl-li každý, kdo má schopnost řeči a chtěl se do procesu deliberace zapojit, měl jakékoliv odlišné stanovisko, jež předložil zhodnoceno a vzato v potaz, nebyl z jednání vyloučen ani

¹⁶NORVAL, Aletta J. a Jan BÍBA. Averzivní demokracie: dědictví a originalita v demokratické tradici. Praha: Karolinum, 2016, 237 stran; 21 cm. ISBN 978-80-246-3138-7., str. 101.

v něm nikterak omezován a diskreditován.¹⁷ V předchozí větě byl použit obrat „...chtěl se do procesu zapojit...“, deliberativní demokracie totiž na rozdíl od jiných participačních demokratických teorií nelpí na zapojení občana za každou cenu. Neboť předpokládá, že argumenty v diskusi budou na určité vědomostní a argumentační úrovni, která bude podložena fakty, je si vědoma faktu, že ne každý občan je schopen se v každé diskusi plně zúčastnit debaty, a kvůli tomu dává přednost raději dobrovolnému vstupu do procesu deliberace než nucenému zapojení co největšího počtu. Mnoho kritiků deliberativní demokracii vytýká její ambiciózní plán, který ji ovšem v ten samý okamžik činí více než slabým článkem. Její, svým způsobem utopistická představa, že na principech agregační demokracie chce deliberativní demokracie obnovit místo dialogického charakteru rozhodování. „Vidíme tedy, že v jádru deliberativního modelu demokracie nestojí ani tak samotný výstup procesu deliberace, ale především samotný proces vzájemného ozřejmování vlastních pozic a názorů a racionalizace argumentů skrze veřejné diskuse, kde jsou diverzita a spor pohledů nikoliv pouze možné, ale přímo nezbytné pro kýžený výstup ve formě určitého rozhodnutí. Východiskem deliberace tedy není jednota, ale rozmanitost, která vede ke vzájemnému poučení a pochopení jiného než vlastního horizontu reality“.¹⁸

Deliberativní teoretikové upínají svoji pozornost k deficitu legitimacy, který v moderních liberálně-demokratických státech chybí. Zástupci deliberativní demokracie se na rozdíl od jiných teoretických zástupců nezabývají subjektivitou účastníku deliberativního procesu, naopak se víc zabývají procedurami, díky kterým dojdou k meritu deliberativní demokracie. Formulují metody rozhodovacího procesu, a pokud narazí na subjektivismus, snaží se ho pojmout takovým způsobem, díky kterému poskytnout pojetí posilující stávající normativní závazky.¹⁹

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸DUFEK, Pavel, Jiří BAROŠ, Sylvie BLÁHOVÁ, Tereza KŘEPELOVÁ a Patrik TAUFAR. Liberální demokracie v době krize: perspektiva politické filosofie. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019, 308 stran: černobílé ilustrace. ISBN 978-80-7419-277-7., str. 86

¹⁹ NORVAL, Aletta J. a Jan BÍBA. Averzivní demokracie: dědictví a originalita v demokratické tradici. Praha: Karolinum, 2016, 237 stran; 21 cm. ISBN 978-80-246-3138-7., str. 142

2.4 Habermasovský model deliberativní demokracie

Habermasovský model deliberativní demokracie, jehož autor je německý neomarxistický filozof a sociolog Jürgen Habermas, byl a je jedním z nejlivnějších pomocníků při rozvoji demokratických institucí, deliberativních fór či deliberativních hlasování. Jeho model deliberativní demokracie byl z velké části ovlivněn teorií diskurzivní etiky a komunikativního jednání, přičemž diskurzivní etika se opírá o dva principy – diskurzivní princip (který se dotýká všech sociálních norem a se kterými by měli souhlasit všichni účastníci demokratického procesu) a princip univerzalizace (který se dotýká pouze morálních otázek) a platné vzory oněch modelů jsou pouze ty, které jsou společností veřejně obhajitelné.²⁰ Diskurzivní princip Habermas uplatňuje ve svém modelu deliberativní demokracie, ve kterém ho nazývá „demokratickým principem“.

Habermas rozděluje dva typy sociálního jednání: instrumentální (ten je využíván jedinci ve chvíli, když se pokoušejí dosáhnout určitého cíle) a komunikativní (při kterém se jedinci nechápou jako soupeři, pokouší se spolu dojít k vzájemnému porozumění a nevyužívají se ke svému individuálnímu zájmu). Blíže specifikuje pravidla politické komunikace, za nichž by měli deliberující nejen do deliberace vstupovat, ale zároveň se jimi během ní řídit. Jedním z předpokladů v deliberativní komunikaci je možnost vstupu do debaty každému a zároveň je v ní každému dovoleno svobodně promluvit. Deliberativní demokracie pak z těchto teorií čerpá do té míry, ve které se v ní realizuje každý z výše zmíněných principů.²¹

V tomto modelu habermasovské deliberativní demokracie je více než v jiných modelech patrný proceduralistický charakter vylučující otázku étosu formování demokratické identity. Uznává, že mohou nastat situace, ve kterých budou rozbity dosavadní mechanismy sociální koordinace, avšak jeho model tyto situace nedokáže vysvětlit, a tedy popsat příčiny, za nichž právě tyto okolnosti vznikly.²² Mimo jiné Habermas uznává nutnost demokratické kultury, ale v jeho modelu bychom bližší specifikování marně hledali, neboť je pro něj velmi obtížné je začlenit do celkové definice deliberativní demokracie.²³

²⁰HABERMAS, Jürgen. *Diskursivní Teorie Liberální Demokracie*. Karolinum Press. ISBN 80-246-3903-3., str. 155

²¹HABERMAS, Jürgen. *Diskursivní Teorie Liberální Demokracie*. Karolinum Press. ISBN 80-246-3903-3., str. 238

²²NORVAL, Aletta J. a Jan BÍBA. *Averzivní demokracie: dědictví a originalita v demokratické tradici*. Praha: Karolinum, 2016, 237 stran; 21 cm. ISBN 978-80-246-3138-7., str. 124.

²³Tamžéž.

2.4.1 Základní principy Habermasova modelu deliberativní demokracie

Za základními prvky modelu deliberativní demokracie lze považovat – demokratickou společnost utvořenou ze svobodných a rovných občanů, princip reciprocity, pluralitní společnosti se vzájemným respektem, funkčnost legitimní veřejné sféry a racionální otevřenou diskusi. Každá z následujících charakteristik bude blíže specifikována níže.

Na demokratické společnosti leží stavební kámen deliberace. Samotná deliberativní demokracie předpokládá, že není ani tak důležité, zda se k nějakému stanovisku dojde, ale že vůbec existuje možnost se o ně přes otevřenou diskusi pokusit. To je umožněno právě díky demokraticky fungující společnosti, ve které lze zahájit svobodnou a rovnou rozpravu všech jejích občanů. Ona rozprava či veřejné pojednání, ze kterého má vzejít určité stanovisko, je postavena na tzv. *principu reciprocity*, jenž do deliberativního jednání přináší určitou formu řádu (onen princip je již popsán výše).

Nespornou výhodou habermasova modelu je bezesporu to, že funkčnost a dodržování základních principů pravidel deliberativní demokracie lze poměrně jednoduchým způsobem kontrolovat, a tedy dohlížet na to, zda dané deliberativní procesy ve skutečnosti doopravdy odpovídají předem určeným standardům. Habermas ve své teorii stěžejní roli připisuje právu jakožto nástroje společenské interakce, jež sama o sobě je výstupem demokratického procesu. Nejen nositelem, ale i autorem právní legitimacy jsou občané, na které je tak pohlíženo jako na morální zákonodárce právního rámce moderní demokratické společnosti. Onen rámec – demokracie – je tzv. *co-originality (resp. Gleichursprünglichkeit)*²⁴ právem, což znamená, že jeden automaticky předpokládá existenci druhého. Pro Habermase je deliberace nejhlubším zdrojem právní legitimacy, neboť je výsledkem pouze takového procesu, v němž dochází k diskurzivnímu utváření vůle či názoru v rovině čisté občanské rovnosti. Místo, kde bude deliberace vznikat, má pak být ošetřeno právním rámcem a příslušnými legitimními nástroji, které budou garantem férového komunikování, vyjednávání a nenásilného argumentování. Habermas definuje pět kritérií, podle kterých by příslušný rámec měl vznikat a fungovat: 1. úplná inkluze všechno osob, kterých by se potencionální výstup mohl týkat, 2. rovnoprávnost stran, 3. nenásilná interakce, 4. otevřenost vůči tématům a argumentům a v neposlední řadě revidovatelnost rozhodnutí a důraz na pouze dočasné ukončení diskuse, jež se může znovu kdykoliv obnovit, aby utvrdila výsledek hlasování.

²⁴DUFEK, Pavel, Jiří BAROŠ, Sylvie BLÁHOVÁ, Tereza KŘEPELOVÁ a Patrik TAUFAR. Liberální demokracie v době krize: perspektiva politické filosofie. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019, 308 stran: černobílé ilustrace. ISBN 978-80-7419-277-7., str. 87

To, jakým způsobem zdůvodníme svůj racionální přístup k dané problematice, ukáže, v jaké míře racionality se pohybujeme. Simone Chambers přistupuje k habermasovské racionalitě jako k ideji zdůvodněním: „*Naše tvrzení či jednání je možné považovat za racionální, jsme-li pro ně schopni poskytnout důvody*“.²⁵ Pokud chceme tedy veřejně vystoupit v diskusi, do které vstupujeme za úmyslem deliberace, je více než potřebné do ní vcházet připraveni s racionálně odůvodněnými argumenty, proč právě daná myšlenka může být brána jako plnohodnotný argument, nad kterým lze uvažovat. Jejich podloženost pak jim samotným přidává na validitě a věrohodnosti, což by mělo být cílem každého účastníka deliberace. Nicméně racionalita jako taková nutně neznamená, že se v deliberativním modelu nevyžaduje absolutní popření sebezájmu, naopak je v mnoha ohledech bráno jako užitečný element, neboť slouží k posouzení oprávněnosti nároků ostatních přítomných ve společenství. Aby ovšem onoho rámce nebylo zbytečně zneužíváno, i zde slouží reciprocita jako „brzdící“ prvek, který svým způsobem utvořil rámec, jehož hranice nelze v rámci platnosti deliberace překročit. Přestože je habermasovská deliberativní demokracie orientována na diskurzivní hledání konsensu ve vitální a svobodné veřejné sféře (občanské společnosti), Habermas ve svém „dvoukolejném“ pojetí demokracie počítá s nenahraditelnou formální rozhodovací institucí (jako je parlament), a tudíž i agregativních metod rozhodování.²⁶

Habermasovský model deliberativní demokracie též pracuje s tzv. „ideální řečovou situací“, která navazuje na otevřenou a rovnou diskusi při deliberaci. Princip ideální řečové situace stanoví kritérium, že čím více je diskurz nestranný, tím více je otevřený. Zároveň čím méně jsou jeho účastníci nuceni do přijetí lepšího argumentu, a naopak jsou připraveni, ze své vlastní vůle, být vedeni oním silnějším argumentem, tím se zvětšuje šance, že obecné zájmy budou přijaty všemi, kterých se týkají.²⁷ Na základě toho by cesta k obecnému dobru byla mnohem jednodušší a efektivnější. Samozřejmě zastánci tohoto modelu přiznávají, že mohou nastat překážky, které by realizaci obecného dobra ztížily, nicméně tyto překážky jsou pouze empirické. Tím souhlasí s faktem, že není možné, aby byl každý natolik oddaný obecnému

²⁵DUFEK, Pavel, Jiří BAROŠ, Sylvie BLÁHOVÁ, Tereza KŘEPELOVÁ a Patrik TAUFAR. Liberální demokracie v době krize: perspektiva politické filosofie. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019, 308 stran: černobílé ilustrace. ISBN 978-80-7419-277-7., str. 88

²⁶Tamtéž.

²⁷HABERMAS, Jürgen. Diskursivní Teorie Liberální Demokracie. Karolinum Press. ISBN 80-246-3903-3., str. 25

dobru, aby své vlastní zájmy postavil stranou. Avšak při těchto chvílích je důležité nastavit regulativní ideál diskurzu, který by představoval vzor, k němuž by společnost měla směřovat.²⁸

2.4.2 Konsensus či kompromis

Pro Habermase a jeho pojetí deliberativní teorie je více než důležité správné uchopení konsensu. Jeho model se snaží vyhnout předpokladu, že k určitému konsensu lze dojít bez předsudku o tom, jak bude popřípadě vypadat, ještě před tím, než je demokratický proces zahájen. Pokud by tomu tak nebylo, celá legitimnost konsensu by byla ohrožena svou jednoduchou ovlivnitelností. Habermas zdůrazňuje fakt snahy, že někdo usiluje o jednání, v němž potencionálně dojde k určitému společnému dorozumění, a jiné formy sociálního jednání jsou pro něj pouze deriváty jednání.

Habermas připouští fakt toho, že dojít k diskurzu, eticko-politickému či morálnímu, často není možné. V procesu deliberace je myšlenka dosažení konsensu klíčová, avšak Habermas pracuje s realitou obtížného naplnění této myšlenky, a tak přistupuje k postupu kompromisu. Kompromis nastává ve chvíli, kdy je již zcela zřejmé, že dohoda není možná, neboť jsou jednotlivé názory v neustálém konfliktu. V případě kompromisu přestávají existovat zobecnitelné zájmy. Důsledkem jsou pak vyjednávání mezi protistranami, které jsou ochotné ke spolupráci a které mají tendenci dojít ke společnému východisku. Habermas tvrdí, že pokud nelze dojít ke společnému východisku, ať už přímo konsensem či kompromisem, následující konflikt a soupeření protistran je už pouze derivátem jednání zaměřeného na dosažení dorozumění.²⁹

Pokud Habermas utvořil nějaké tvrzení, které mu nelze jakkoliv vytknout, nejspíše se by jednalo o tvrzení o nátlaku lepšího argumentu. Habermas predikuje, že při snaze o konsensus či následný kompromis vždy dochází k vítězství lepšího argumentu. Tedy pokud dochází ke střetu zainteresovaných osob, jejichž názory se neshodují a postoje zaujímají jiná stanoviska, pak explicitně dochází k nátlaku jednoho argumentu proti druhému, přičemž vítězem se stane ten argument, který je nejen podložen kvalitnějším promyšlením či přípravou, ale vyhrává ten, jehož autor jej konstruoval s větším množstvím autority. Nevynucený nátlak lepšího argumentu pak v debatě ukazuje, kdo zastává jakou pozici a zda je jeho pozice výhodnější. Podle

²⁸HABERMAS, Jürgen. Diskursivní Teorie Liberální Demokracie. Karolinum Press. ISBN 80-246-3903-3., str. 58

²⁹NORVAL, Aletta J. a Jan BÍBA. Averzivní demokracie: dědictví a originalita v demokratické tradici. Praha: Karolinum, 2016, 237 stran; 21 cm. ISBN 978-80-246-3138-7., str. 97

Habermase: „*Argumenty jsou důvody vznášené za podmínek diskursu, které činí validními požadavky na platnost, které jsou vznášeny s konstativními nebo regulativními řečovými akty, a díky tomu mohou přimět účastníky argumentace k tomu, aby přijali příslušné deskriptivní nebo normativní výroky jako platné.*“³⁰ Ovšem to, jak lze kvalitu či autoritu jednotlivých argumentů měřit, už Habermas blíže nespecifikuje. Lze tedy pouze vycházet z jakési praktické zkušenosti, kterému z argumentů se dostává větší podpory.

Otázkou, kterou je na tomto místě více než vhodné položit – proč, na čem a jakým způsobem se společnost neliberujících usiluje dohodnout a díky čemu tady dochází ke střetu argumentů a argumentujících.

2.4.3 Obecný zájem v deliberativní demokracii

V deliberativní demokracii se zainteresované osoby pokouší, jak již bylo řečeno výše, dojít k určitému společnému konsensu či, v horším případě, ale stále přijatelném, ke kompromisu. To, na čem se snaží dohodnout, se nazývá obecný zájem. Co je ovšem obecným zájmem a jakými způsoby by se k němu mělo dojít, se u mnohých autorů nejen deliberativní demokracie velmi různí.

Z obecného lidského hlediska by se dalo říct, že dotyčný, jenž chce někde vystoupit a prosadit svůj názor tak automaticky prosazuje svůj zájem, a tedy usiluje o to, co by pro něj, jakožto pro dotyčného, bylo potencionálně nejvýhodnější, nicméně od tohoto individuálního zájmu Habermas ustupuje a naopak zdůrazňuje, že nějaký obecný zájem existuje již před tím, než deliberace nastává, neboť pokud by onen obecný zájem nenastal, nevznikla by žádná motivace k jeho prodiskutování. Následně pak při otevřené rozpravě dochází k uvažování nad tím, co a pro koho je v nejlepším zájmu. Obecný zájem lze pak charakterizovat třemi prvky – za první, obecný zájem jakožto překrývající se partikulární, ovšem ne výhradně identické zájmy. Za druhé, v obecném dobru nejde pouze výhradně o maximální materiální užitek, avšak velmi často se paralelně váže morálními ideály. A za třetí neexistují žádné univerzální platné lidské potřeby. Naopak to, že je zde možnost diskuse o potřebách jedinců, nám dává příležitost k tomu „odhalit“ kolektivní potřeby. Habermas ovšem onu univerzalizaci obecných zájmů mění a takové normy, které ve své podstatě jsou pro všechny, kterých se týkají, nějak zvýhodnitelné.

³⁰NORVAL, Aletta J. a Jan BÍBA. Averzivní demokracie: dědictví a originalita v demokratické tradici. Praha: Karolinum, 2016, 237 stran: 21 cm. ISBN 978-80-246-3138-7., str. 66.

V mnohých případech politických, etických či morálních otázkách je ovšem velmi často nemožné dojít k diskurzu obecného zájmu, neboť prosazované zájmy jsou spolu v konfliktu. V tu chvíli se pak diskuse, v níž je snaha dojít ke společnému konsensu, přesouvá do diskuse, ve které se pomocí vyjednávání pokouší dosáhnout co nejužšího kompromisu. Habermas pak samotná základní pravidla kompromisu ospravedlňuje pomocí legitimního diskursu. To pak umožňuje rozlišit mezi legitimním či férovým kompromisem a nelegitimním kompromisem, jenž může být účastníky jednání přijat, na rozdíl od racionálního konsensu, každým jedincem z odlišných důvodů. Při kompromisu pak nelze při jakémkoliv zájmu hovořit jako o univerzálním zájmu. Nicméně proces deliberace je uskutečňován praktickým rozumem, který v sobě propojuje jak prvky etiky a politiky, tak morálky, a tím ho tak můžeme nazvat komplexním diskursivním systémem, který v sobě zahrnuje jak argumentaci, tak vyjednávání, kompromis, politickou diskusi a racionální uvažování.

2.4.4 Habermasovo pojetí veřejné sféry

Existenci veřejné sféry považuje mnoho autorů za bytostně důležité pro vykonávání deliberace a není tomu odlišně ani u habermasovy teorie.

Veřejná sféra je často popisována jako legitimní prostor, ve kterém funguje jakýsi autonomní vztah mezi státem a občanskou společností. Měla by být inkluzivní, tedy by měla umožňovat zapojení všech, kteří, nehledě na sociální či názorové postavení, mají zájem o účast při jednáních. Habermas blíže specifikuje veřejnou sféru jako komunikační prostor určený k otevřené diskusi, ve které se vedou rozpravy nad společenskými problémy, které jsou nejen pro společnost stěžejní, ale jako takové ji formulují. Veřejná sféra je tak často popisována jako aréna politické diskuse, v níž jsou otevřeně projednávány, vyhodnocovány a reformovány argumenty, požadavky a postoje zúčastněných, kteří do ní vstupují s inkluzivním postavením bez žádného vnějšího nátlaku. Ona východiska, která vycházejí z veřejné sféry, pak následně dávají možnost držitelům politické moci převést je do systémů. Habermas onen přechod nazývá „komunikativní moc“, která je jakýmsi kontrolorem toho, jak je využívána moc.³¹

Habermas blíže popisuje tzv. dvoukolejný („two-track“) koncept deliberativní demokracie, který je specifický o tzv. silnou či slabou veřejnou sféru. Silná je specifická svojí striktností, odehrávají se v ní již pouze formální kroky, která byly iniciovány ze slabé veřejné sféry. Ta je

³¹DUFEK, Pavel, Jiří BAROŠ, Sylvie BLÁHOVÁ, Tereza KŘEPELOVÁ a Patrik TAUFAR. Liberální demokracie v době krize: perspektiva politické filosofie. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019, 308 stran: černobílé ilustrace. ISBN 978-80-7419-277-7., str. 87

charakteristická svojí flexibilitou, neboť právě do ní vstupují účastníci s návrhy a představami, a právě v ní vznikají takové konsensy, jež následně putují do silné veřejné sféry. A jak následně sám tvrdí, demokracie je nejvíce dokonalá ve chvíli, kdy se obě sféry dokážou propojit a úspěšně spolu spolupracovat.³²

³²Tamtéž.

3 Radikální demokracie

Vzhledem k tomu, že následující část práce bude věnována Chantal Mouffe a jejímu kritickému postoji vůči deliberativní demokracii a jelikož se Mouffe řadí do skupiny radikálních teoretiků, a zároveň tedy z podstaty radikální demokracie čerpá, považuje práce za nezbytné, aby byla níže teorie radikální demokracie a její základní prvky vysvětleny.

Než práce přistoupí k popisu definice radikální demokracie, nejprve považuje za nezbytné vysvětlit samotný význam pojmu „radikální“. Jak tomu již bývá nepsaným zvykem, ani u tohoto pojmu nelze s jistotou určit jednu definici, ze které by se obecně vycházelo. Proto je obtížné tento nejasný pojem spojit s jiným prvkem – demokracií. Definovat radikální demokracii lze buď velmi širokým způsobem (tzv. extenzivním způsobem), který s sebou ovšem nese nevýhodu vágnosti, anebo jej lze ohraničit na velmi striktní definici (tzv. intenzivním způsobem), u které ovšem zpětně hrozí, že se bude jevit jako arbitrární vůči ostatním koncepcím.³³

Radikální demokracie ve své podstatě na jedné straně volá po liberalizaci radikální tradice (ovšem se zachováním náhledu na nerovnost moci) a na druhé straně se pokouší o demokratizování liberální tradice – to je extenzivní přístup radikálních demokratů reprezentovaný například Alleta Norvalem. Současní zastánci poststrukturalistické formy radikální demokracie, kteří k ní přistupují paradigmatickým přístupem, intenzivní definicí (mezi ně patří i Chantal Mouffe či Ernest Laclau) odmítají jak instrumentální charakter liberalismu, tak marxistický redukcionalismus. Dostávají se do konfliktu s liberálními teoretiky, neboť liberalismus nepracuje s podstatou politična, což mu znemožňuje se dostat do dimenze formování identity.³⁴ Celkově se teorie zabývá třemi ústředními tématy: významem politična, konstrukcí a reprezentováním zájmů a procesem formování demokratických identit.³⁵ Poststrukturalisté svoji pozornost upírají na vztahy mezi mocí, hegemonií, argumentací a také pojmem neshody, konfliktu, který formuluje vztahy. Radikální demokracie ve své podstatě předpokládá nemožnost deliberace, nemožnost jednoznačného konsensu. Nejedná se o empirický rys politické scény, ale spíše o konstruktivní rys moderní společnosti. Právě konflikt či nesouhlas je ontologickou podmínkou radikálních demokratů, která je více než důležitá při

³³ZNOJ, Milan. JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8., str. 184.

³⁴Tamtéž.

³⁵ZNOJ, Milan. JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8., str.185.

formulování demokratických režimů a v demokratizaci již ustanovených systémů. Deliberativní demokracie defacto neshodu a nesouhlas považuje za něco iracionálního, co by v politickém životě nemělo nastávat, radikálové k tomu přistupují naprosto z opačného hlediska. Setrvání konfliktu je důsledkem jisté patologie, která naznačuje, že nebyl dosažen konsensus. Pro ně je princip neshody jádrem politična – dimenze, ve které vzniká konflikt a ve které díky tomu vznikne princip demokratického rozhodování, je pro radikální demokraty nevyhnutelnou složkou. Poststrukturalisté se potýkají se dvěma nedostatky deliberativního modelu, přičemž první problém je neshoda v přístupu ke konfliktu, neboť pro radikální demokraty je právě případný konflikt něčím, co formuluje politiku a sociální život obecně, avšak pro deliberativní demokraty je konflikt něčím, co znemožňuje fungování demokratického principu. Druhý problém spatřují v neupírání dostatečné pozornosti v institucionalizování demokratického uspořádání.

Poststrukturalisté se soustřeďují na symbolické zdroje politiky, které jim pomáhají soustředit se na imaginárno. Symbolický charakter politického života je ovšem sám o sobě nedostatečným principem ke konceptualizaci toho, co rozvíjí demokratické imaginárno. Postoj, kterým poststrukturalisté vnímají politickou sféru, nesmí být vnímán jako pouhá procedurální dohoda, či diskutování nad tím, co je obecně dobré a prospěšné pro společnost. Politika by měla korespondovat s tím, co si přejí dotčení v ní přítomni. Měla by být tedy konstruována občanskými požadavky a přáními, které by měla politika efektivně reflektovat.³⁶

V čem se ovšem teoretici deliberativní demokracie shodnou s teoretiky radikální demokracie, je princip rovnosti. Obě skupiny pracují s principem rovnosti jakožto s ústředním, ať už při deliberaci nebo konfliktu. Jsou si vědomi toho, že princip rovnosti hraje velmi významnou roli při formulování, rozvíjení a rozšiřování demokratických logik.³⁷

Radikální demokraté se ve svých definicích opírají o význam politična, na jehož svébytném významu se ovšem jen stěží dohodnou. Například Oliver Marchart rozlišuje mezi asociativním a disociativním političnem, přičemž lze asociativní politično spojit s teoretiky jako Hannah Arendtová či Jürgen Habermas, kteří k němu přistupují jako ke generativnímu principu společnosti, která čerpá ze schopnosti občanů se v jejich pluralitě svobodně a veřejně sdružovat kvůli snaze pečovat o obecné.³⁸ Stoupenci asociativního pojetí politična spojují koncept

³⁶Tamtéž.

³⁷Tamtéž.

³⁸Marchart, O., *Post-Foundational Political Thought: Political Difference in Nancy, Lefort, Badiou and Laclau*, Edinburgh, Edinburgh University Press 2007, s. 41.

radikální demokracie a deliberace, která v radikálním pojetí má mít charakter racionálního dialogu rovných a svobodných osob, ve kterém se jeho výsledek řídí pravidlem „nátlaku lepšího argumentu“.³⁹ Disociativní pojetí politična je pak spojováno s Carlem Schmittem, Claudem Lefortem, Ernestem Laclauem či Chantal Mouffe a de facto se řídí pravidlem obecné vůle, jež má podobu úspěšné hegemonizace přání jedné skupiny skupinou druhou.⁴⁰ Tomuto chápání politična bude věnován oddíl níže v práci.

3.1 Teorie radikální demokracie očima Chantal Mouffe

Podstata radikálně-demokratické tradice vychází z kritického přístupu k dosavadnímu existujícímu politickému myšlení. Důvodů, proč se začalo ustupovat od pojetí politických sfér, je hned několik. Jedním z nich jsou změny ve společenském řádu, které proměnily pohled na politiku. Tuto přeměnu Mouffe nazývá „demokratickou revolucí“. V kontextu demokratické revoluce se autorka zabývá tím, jakým způsobem bylo přistupováno vůči politice jakožto prvku utvářejícímu sociální vztahy. A tvrdí, že k němu nelze přihlížet jako k nějakému sociální, neboť problém politična je problémem ustanovení sociální v poli protínaném antagonismy. Demokratická revoluce a přístup ke vztahu mocný a podřízený je úzce spjat s antagonismem, proto budou oba pojmy blíže specifikovány v následujících podkapitolách.

Mouffe společně s Laclauem k teorii radikální demokracie přistupují jako k nikdy nekončícímu demokratickému procesu, který má procesuální charakter. Onen procesuální charakter demokracie popisuje slovy: *„forma politiky založená nikoli na dogmatickém postulování nějaké ‚podstaty sociální‘, ale naopak na vyhlášení kontingentnosti a nejednoznačnosti každé ‚podstaty‘ a zakládajícího charakteru sociálního dělení a antagonismu“*.⁴¹ Podle obou autorů je důraz v radikální demokracii kladen na formu demokratické politiky, nikoliv na substanci demokracie. Ve své podstatě spočívá podstata radikální demokracie na rozšiřování nároků, které jsou vznášeny takovým způsobem, aby přeměnily vztahy podřízenosti na vztahy útlaku, a poukazují tak na rozvratné ambice demokracie. Radikální demokracie by se tak dala z obecného hlediska představit jako takový

³⁹ZNOJ, Milan. JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8., str. 186.

⁴⁰ZNOJ, Milan. JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8., str. 185.

⁴¹NORVAL, Aletta J. a Jan BÍBA. Averzivní demokracie: dědictví a originalita v demokratické tradici. Praha: Karolinum, 2016, 237 stran; 21 cm. ISBN 978-80-246-3138-7., str.151.

proces, ve kterém se rozšiřují požadavky jedinců, jež přeměňují vztahy podřízenosti na vztahy útlaku a zviditelňují tak podvrtný potenciál demokracie.⁴²

Velkou část své teorie staví na principu univerzalizace, k němuž dochází pomocí ekvivalencí. To znamená, že bylo potřeba sestrojít určité schéma mechanismů toho, jak k daným ekvivalencím dojít. Úzce s tím je spjat i princip všeobecné rovnosti, ke kterému Mouffe a Laclaus přistupují z historického hlediska. Domnívají se, že požadavky a volání po rovnosti, svobodě, demokracii či právu vzešly z Velké francouzské revoluce. Vytvořili jakýsi pomyslný řetězec ekvivalencí spojující požadavky, které spolu nemusí být explicitně spojeny. Ekvivalence vznikla na základě artikulace a vztahy mezi prvky ekvivalenčního řetězce jsou metonymické. Tento princip, nebo lépe řečeno mechanismus, lze nastínit na Laclauově příkladu utlačujícího režimu – z různých společenských tříd, z různých odvětví či jiných politických spekter dochází v režimu utlačování k pronášení požadavků, přání či forem nesouhlasu, které jsou sjednoceny (nehledě na jejich původ či na to, zda jsou si společné) opozicí vůči utlačujícímu režimu. Takže ač jsou partikulární zájmy od sebe jakkoli odlišné, vždy budou mít společné to, že vystupují proti něčemu, a díky tomu se stávají ekvivalentními. Jednota všech ekvivalentních prvků se formuluje pak na základě ustanovení jednoho prvku „reprezentantem“, který se stane tzv. „prázdným signifikantem“.⁴³ To, že některá z partikulací na sebe vezme podobu reprezentanta, zapříčiní automatické získání nesouměřitelné univerzality pojmenovávané jako hegemonický vztah. Kvůli tomu lze univerzalitu nazvat kontaminovanou univerzalitou.⁴⁴ Nicméně hegemonické vztahy a univerzalitu je nutné blíže specifikovat, a proto jim práce bude následně věnovat jednu z podkapitol.

Již bylo zmíněno, jakým způsobem a proč vznikají ekvivalence a jak se spolu napojují do řetězce, nicméně dosud nebylo popsáno, jak jsou ony ekvivalence ustanovovány. Mouffe a Laclau se opět vracejí ke svému tvrzení, že odpověď lze najít v historické zkušenosti. Příklad uvádějí opět na komunistickém režimu, na jehož začátku byli přední představitelé režimu nuceni objasnit pluralitu antagonismů, které nesouvisely s třídním charakterem. To vedlo k tomu, že se částečně pokoušeli ony antagonismy objasnit na základě třídního systému, ale zároveň se do jejich vysvětlení pokoušeli zahrnout demokratické požadavky společnosti.

⁴²Tamtéž.

⁴³Tamtéž.

⁴⁴Laclau, Ernesto a Chantal Mouffe. 2014. Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku. Praha: Karolinum, 2014. Politeia (Karolinum). ISBN 978-80-246-2685-7., str. 14.

Nicméně i právě díky tomu byla společnost čím dál víc rozdělována na třídní skupiny, ve kterých bylo jasně patrné, kdo vládne a má moc a kdo je ovládaným.

Představitelka radikální demokracie kritizuje esencialistické pojetí identity, které bylo zformulováno redukcionisty marxistické tradice a následně komunitaristy. Sama upřednostňuje negativitu při formulování jakékoliv formy identity – ať už je tím myšlena identita kolektivní v podobě „my“ či „oni“. Jinak řečeno, pokud není možné pozitivně určit identitu určité substance, ona identita bude určena pomocí negativního vymezení se vůči opozici, čímž bude možné tedy negativně formulovat prvky identity. Mouffe tedy tvrdí, že je důležité určit identitu díky tomu, jak se „my“ uskupí proti „oni“. Když určíme, kdo jsou „oni“, a vymežíme se proti jejich postojům, argumentům a myšlením, úspěšně pak dostaneme formu identity „my“.⁴⁵

Mouffe, stejně tak jako Habermas v teorii deliberativní demokracii, zaměřuje pozornost na prostor, ve kterém jsou společností vznášeny požadavky na rovnost se svobodu a jiné hodnoty demokratického ustanovení. Pro Mouffe se tento prostor, který vznikl paralelně s Deklarací práv člověka a občana, nazývá „demokratické imaginárno“. Nicméně to, jakým způsobem lze ustanovit demokratické imaginárno, se odvíjí od hlubšího promyšlení rozdílu mezi deliberativní demokracií a poststrukturalistickým pojetím teorie demokracie.

Jak bylo zmíněno výše v podkapitole Deliberace vnější a vnitřní, demokratické imaginárno je důležitým prvkem v deliberaci vnitřní. Pro připomenutí je vnitřní deliberace procesem, ve kterém dotyční deliberující nemusí být přítomni v konverzaci, ale při deliberaci si dotyční musí ostatní představit ve své mysli, aby docházelo k takzvanému demokratickému imaginárnu. Proces imaginárního účastnění vychází z bohatých kulturních zdrojů společnosti.⁴⁶

3.1.1 Politično podle Carla Schmitta

Politično je jedním ze základních prvků radikální demokracie a jak práce ukázala výše, ač je politično pojmem hojně používaným, jeho teoretické vymezení se u odlišných politických teoretiků velmi různí. Politično lze z obecného hlediska uchopit dvěma možnými způsoby. Jeden z nich na politično nahlíží jako na politickou teorii a druhý přistupuje k političnu jako k politické vědě. Politično jako politická věda vychází z empirické oblasti politiky, kdežto politická teorii odstupuje od praktické politiky a spíše se zabývá esencí politiky.

⁴⁵Tamtéž.

⁴⁶NORVAL, Aletta J. a Jan BÍBA. Averzivní demokracie: dědictví a originalita v demokratické tradici. Praha: Karolinum, 2016, 237 stran; 21 cm. ISBN 978-80-246-3138-7., str. 101.

Nejvíce používané vysvětlení onoho pojmu utvořil Carl Schmitt, který jej popsal jako něco „pro státního“. Nicméně stát se jeví jako něco politického, politické jako něco státního, což utváří nekonečný kruh bez konečného řešení. Schmitta lze zařadit do disipativního pojetí politična, které nespojuje konstruování společnosti se schopností lidí dobrovolně a veřejně se sdružovat, ale naopak ji spojuje s konstruktivní rolí konfliktu – „z *disociativního hlediska se společnost ustavuje prostřednictvím štěpení, prostřednictvím vymezení se vůči vnějšímu nepříteli či konstitutivnímu vnějšku*“.⁴⁷

K pojmu politična lze dojít pouze ve chvíli ustanovení specifické politické kategorie, díky které by bylo veškeré politické jednání převedeno na politično. Politično je pak něco, co znázorňuje stejně jako v morálních otázkách dobro a zlo, v estetických otázkách krásu a ošklivost, tak v politických otázkách přítele a nepřítele.⁴⁸

Schmitt rozděluje přítele a nepřítele kvůli snaze o vystupňování intenzity spojení či oddělení, asociace či disociace. Jak sám autor říká – politický nepřítel není zákonitě morálně zkažený (není zlý a není esteticky škaredý). Politický nepřítel je jednoduše někdo jiný, ten druhý – „cizinec“. Proto zákonitě platí, že ten, kdo je nepřítelem, nemusí být nutně škůdcem, a tedy nepřítelem společnosti. Nepřítel nám není nějaký konkurent, protivník či **nutně někdo**, není to tedy persona, který musí být protivníkem z nenávisti. Nepřítelem je na druhé straně stojící celek lidí s odlišným názorem a jiným přístupem, který stojí proti sobě podobnému celku – je proto veřejný. Pro Schmitta je nepřítel představou negace „vlastního způsobu existence“. Konflikt vzniklý mezi dvěma nepřáteli mohou vyřešit jenom oni sami, neexistuje žádná síla, která by spor dokázala vyřešit.⁴⁹

Veškeré politické pojmy, představy, slova či postoje mají tzv. polemický charakter – mají konkrétní antagonismus. To znamená, že jsou vázány na určitou jasnou situaci, jejímž důsledkem je seskupení přítele/nepřítele. Ti se seskupují a formulují za pomoci revoluce, protestu, války či jiné formy vzdoru. Jakmile ovšem jejich smysl zanikne, stávají se příznačnými abstrakcemi.⁵⁰ Pokud koncept politična budeme brát právě podle toho, jak ho

⁴⁷ZNOJ, Milan. JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8., str.185.

⁴⁸Schmitt, Carl: Pojem politična: text z r. 1932 s předmluvou a se třemi korolárii. Praha: OIKOYMENH, 2007, s. 26.

⁴⁹Schmitt, Carl: Pojem politična: text z r. 1932 s předmluvou a se třemi korolárii. Praha: OIKOYMENH, 2007, s. 27.

⁵⁰Tamtéž.

formuloval Carle Schmitt, je nezbytné zdůraznit, že se jeho pojem úzce váže s pojmem války. Válka je pro něj vyústěním déle trvajících nepřátelství, není cílem, účelem či obsahem politiky, ale je reálnou možností, jak vyvolat specifické jednání jedince.⁵¹ „*Přítel-nepřítel vyjadřuje hypotetický předpoklad fyzického střetu politických entit, přičemž válka se stává pouhým prostředkem a krajním řešením politična. Jde o konflikt neřešitelný v rámci sociálních vztahů, který se přenáší až na úroveň řešení v rovině bytí a nebytí*“.⁵² Podle Schmitta by bez antagonismů a hypotetických předpokladů války ani válce se vyhýbající mírová politika existovat nemohla.⁵³

Schmitt je díky svému pojetí politična velký kritikem liberalismu, neboť tvrdí, že liberalismus jako takový neakceptuje pojem politična v jeho pravé formě, de facto jej liberalismus ignoruje. Liberalismus staví na individualismu, což dle Schmitta zabraňuje většímu propojení politických institucí, vůči kterým se liberalistický individualismus vymezuje. Zároveň je neslučitelnost liberalismu s političnem nemožná i kvůli tomu, že liberalismus má tendence politiky přenášet do jiných nepolitických sfér. Což samozřejmě znemožňuje političnu plnit jeho účel.

3.1.2 Politično podle Mouffe

Kritické vymezení Mouffe proti jiným druhům politických teorií lze pochopit na základě toho, jakým způsobem přistupuje k autonomii politična. Sama Mouffe kriticky následuje myšlenky Schmitta a svůj postoj k političnu staví právě na jeho základech. Prvotně Mouffe odlišuje politiku od politična na základě rozlišení mezi ontickým a ontologickým. Politika pro ni znázorňuje empirickou sféru politiky a odkazuje se na ontickou úroveň. Političnem jako takovým se pak zabývají filozofické teorie politiky právě kvůli tomu, že vyhází z ontologické úrovně. Tedy je zde patrný rozdíl v tom, jak je politika vykonávána v praxi (ontická úroveň) a jaká je forma společnosti, či jaká by měla popřípadě být (ontologická úroveň).

Mouffe je zastánkyní takového politična, které se zabývá konfliktem, uchopením moci a antagonismem. De facto Mouffe tvrdí, že politično je definováno antagonismem, který zasahuje do vytváření společnosti. Uchopuje jej tedy na základní, ontologické úrovni.⁵⁴ Pracuje s myšlenkou nepřítele, a tedy nepřátelství mezi jednotlivými skupinami. Konflikt v političnu

⁵¹Tamtéž.

⁵²https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2007/3/Polcas_2007_3_pp_270_272.pdf.

⁵³Tamtéž.

⁵⁴Mouffe, Chantal. 2005. "On the Political." Abingdon: New York: Routledge., str. 9.

je pak podle Mouffe korigován politikou, na kterou nahlíží jako na výčet institucí, zvyků a určitého společenského řádu, který je právě díky efektivnímu fungování veřejného prostoru dodržován.⁵⁵ To, že existuje skutečnost, že neshoda je konstruktivní, ovšem jednoznačně neznamená, že by nemohla být podrobena vyjednávání.

Stejně jako Schmitt se kriticky vůči liberalismu staví i Mouffe a její pojetí individualismu v liberalismu je něčím, co ničí podstatu politična. V radikálním pojetí demokracie je politično zcela zásadním stavebním kamenem, není pouze něčím doplňujícím, ale je něčím, co ustavuje sociálně ve sféře prolínané antagonismy. Mouffe tvrdí, že pokud bude politično popřeno, neznamená to, že explicitně zanikne. Pokud bude politično popřeno, nepovede to přímo k jeho zániku, ale k: „*ohromení, kterému čelíme v okamžiku jeho manifestace, a k neschopnosti vypořádat se s nimi*“.⁵⁶

Politično je chápáno nikoliv jako vedlejší produkt společnosti, nýbrž je považováno za konstruktivní element, co společnost utváří. Dělá to z politična formu, jež společnost nespojuje na základě přirozené touhy k sdružování, ale propojuje jednotlivce na základě nutnosti konfliktu. To, že je politično chápáno konstruktivisticky, lze nazvat disipativním pojetím, ke kterému se hlásí nejen Mouffe v návaznosti na Schmitta, ale i Laclaua a další.⁵⁷

3.1.3 Hegemonické pojetí univerzalizace

Teorie radikální demokracie vypracovaná Laclau a Mouffe se pokouší vyhnout problému partikulárního a subjektivního procesu konstrukce zobecnitelných zájmů. Jejich přístup k uchopení zobecnitelných zájmů vychází z postgramsciovského pochopení hegemonie. De facto navazují na Leforta, který tvrdí, že se v demokracii uspořádání hierarchického místa moci stává prázdným místem, které nemůže být obsazeno.⁵⁸

Uchopení radikální demokracie oběma autory spočívá na detailním zpracování a kritickému přístupu k pojmu hegemonie v marxistickém chápání. V návaznosti na Gramsciho souhlasí s jeho tvrzením, že hegemonie zahrnuje etické, morální a politické vůdcovství.

⁵⁵Mouffe, Chantal. 2005. "On the Political." Abingdon ; New York: Routledge., str. 10

⁵⁶Laclau, Ernesto a Chantal Mouffe. 2014. Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku. Praha: Karolinum, 2014. Politeia (Karolinum). ISBN 978-80-246-2685-7., str. 177.

⁵⁷ZNOJ, Milan. JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8., str.185.

⁵⁸NORVAL, Aletta J. a Jan BÍBA. Averzivní demokracie: dědictví a originalita v demokratické tradici. Praha: Karolinum, 2016, 237 stran; 21 cm. ISBN 978-80-246-3138-7., str. 56

Nicméně zatímco Gramsciho pojetí vůdcovství má třídní charakter, Laclau a Mouffe od tohoto třídního charakteru ustupují, a pojem hegemonie tak svým způsobem osvobozují od marxistické třídní hierarchie.⁵⁹ Pro Laclaua a Mouffe je hegemonie formou sociálního vztahu, ve kterém je politická moc ustanovena pomocí procesu artikulace prvků, které nemohou být třídně zařazeny. Díky tomu lze pak pozornost zaměřit na dva konstruované aspekty – umožňuje přesunout důraz na otázky konstrukce a dekonstrukce politických identit a zájmů obecně a zároveň otevírá dveře celé řadě oblastí teoretického promýšlení sociálních a politických vztahů založených na jejich kontingentní artikulaci. Laclau a Mouffe se tedy domnívají, že zájmy a identity jsou výsledkem kontingentního historického procesu vyslovování a artikulace.⁶⁰

Mouffe v kontextu hegemonie hovoří o sociálnu, přičemž koncept sociálna chápe pomocí dvou logik – logikou diferenciacie a logikou ekvivalencí. Logika diferenciací upozorňuje na fakt, že v sociálním prostředí zastávají různí aktéři odlišné pozice. „*V diskurzích vytvářejících sociální pletivo zaujímají sociální aktéři rozdílné, defirenční pozice. V tom smyslu jsou všichni přísně vzato partikularitami*“.⁶¹

Nicméně pokud jsou oni aktéři odlišných postojů utlačováni jedním držitelem moci, dokážou mezi sebou, díky šíření a prolnutí antagonismů, nastolit vztahy ekvivalencí. Tím, že na sebe jeden převezme roli reprezentujícího, onen celek se stává automaticky hegemonem, kvůli čemuž si de facto nárokuje funkci univerzality. Hegemonie tedy slouží jakožto prostředek, díky kterému dojde k ukotvení sociálna, nicméně ve stejnou chvíli je to právě hegemonie, která předpokládá neúplný a otevřený charakter sociálna.⁶²

Hegemonický vztah je bezprostředně spojen s univerzalistickým rozměrem, avšak onen univerzalistický pojem má velmi specifickou podobu, neboť v tomto případě hegemonický vztah přetváří hegemonickou subjektivitu. V pojetí radikální demokracie není nutně vázán na veřejný prostor, neboť reartikulace v hegemonii začínají na úrovni občanské společnosti. Hegemonický vztah v této formě se nepodobá ani marxistickému pojetí proletariátu jako univerzální třídy, neboť jej nelze považovat za výsledek konečného lidského smířlivého

⁵⁹ZNOJ, Milan. JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8., str.200.

⁶⁰NORVAL, Aletta J. a Jan BÍBA. Averzivní demokracie: dědictví a originalita v demokratické tradici. Praha: Karolinum, 2016, 237 stran; 21 cm. ISBN 978-80-246-3138-7., str.

⁶¹Laclau, Ernesto a Chantal Mouffe. 2014. Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku. Praha: Karolinum, 2014. Politeia (Karolinum). ISBN 978-80-246-2685-7., str. 13.

⁶²Laclau, Ernesto a Chantal Mouffe. 2014. Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku. Praha: Karolinum, 2014. Politeia (Karolinum). ISBN 978-80-246-2685-7., str. 160.

jednání, a tedy i konci politiky. To pak z hegemonického vztahu dělá od základu vztah politický.⁶³

Výše v práci bylo uvedeno, že existuje něco jako kontaminovaná univerzalita. To, proč je kontaminována, se dá vysvětlit dvěma možnými pohledy – za prvé je v neustálém napětí mezi univerzalitou a partikularitou a za druhé její privilegium hegemonické univerzality není věčné, nýbrž jej je možné vrátit. Celý koncept kontaminované univerzality se významně rozchází s pojetím Habermasova pohledu na univerzalitu, který univerzalitu vnímá jako svůj vlastní obsah nezávislý na jakékoliv hegemonické artikulaci.⁶⁴

3.1.4 Demokratická revoluce

Jak již bylo zmíněno výše, je pojem „demokratická revoluce“ sestrojený Tocquevillem jedním z bodů, ze kterých vychází argumentace Chantal Mouffe. Tocqueville ho začal používat v návaznosti na přesun politického diskurzu z oblasti politické rovnosti do oblasti rovnosti pohlaví, avšak první známky demokratické revoluce lze již spatřovat v historickém obrazu Velké francouzské revoluce, ve které se formulovala specifická forma sociálního imaginárna. Demokratickou revolucí se označuje: „*konec společnosti hierarchického a nerovnostářského typu ovládaného teologicko-politickou logikou, v níž má společenský řád své základy v boží vůli.*“⁶⁵ Model společnosti, který do té doby fungoval, se nazýval holistickým modelem a fungoval na principu jednotné společnosti, kdy v ní jednotlivci vystupovali pod záštitou celku. Kvůli tomu zůstala ve smyčce hierarchicky rozdělených mocenských vztahů. Avšak jakmile se od této formy starého teologicko-politického spektra politiky začalo ustupovat, začal vznikat nový pohled na politiku, jenž zahrnoval logiku ekvivalencí, díky kterým se do politické diskuse dostala nová témata zasahující do nových, širších spekter případných nerovností.⁶⁶

Za vnitřní momenty demokratické revoluce jsou považovány socialistické požadavky (případy politické nerovnosti se postupně rozšířily do nerovností ekonomických, až se

⁶³Laclau, Ernesto a Chantal Mouffe. 2014. Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku. Praha: Karolinum, 2014. Politeia (Karolinum). ISBN 978-80-246-2685-7., str. 13.

⁶⁴Tamtéž.

⁶⁵Laclau, Ernesto a Chantal Mouffe. 2014. Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku. Praha: Karolinum, 2014. Politeia (Karolinum). ISBN 978-80-246-2685-7., str.179.

⁶⁶Tamtéž.

postupně dostaly do nerovností sexuálních apod.)⁶⁷ To, jakým způsobem fungovala demokratická revoluce, Mouffe popisuje na vývoji antagonistického potenciálu dělnických bojů. Ten se od antikapitalistických protestů proletariátu směřujících ke znehodnocování řemeslnické identity (kvůli čemuž vznikly dvě sociální skupiny, jež jsou podmínkou každého antagonismu) dostal koncem devatenáctého století do Evropy, kde již toliko neřešil kapitalistické výrobní vztahy, nýbrž se soustředil na změnu vztahů uvnitř výroby.⁶⁸

3.1.5 Antagonismus a pluralismus

Jedním z dominantních prvků pro pochopení politična je pojem antagonismu. I u tohoto pojmu je obtížné ho jednoznačně definovat. Například Andrew Schaap rozlišuje rovnou tři různé formy antagonismu – pragmatický, expresivní a strategický, přičemž každé ze tří chápání antagonismu vede k odlišné artikulaci celého konceptu radikální demokracie.⁶⁹ Pro účel práce je ovšem klíčové se zaměřit na to, jak jej chápe Chantal Mouffe.

Podle Mouffe je antagonismus určitou specifickou negativitou, která je konstruktivní a nemůže být překonána.⁷⁰ Je neeliminovaných rysem politického života. Onou negativitou se myslí konflikt, který je základním principem radikální demokracie a který se úzce váže na pojem pluralismu, který bude popsán v následující podkapitole. *„Antagonismus předem vylučuje jakoukoli možnost konečného usmíření, jakéhokoli druhu racionálního konsensu, vše plně zahrnujícího ‚my‘.“*⁷¹

Ve společnosti existují sociální antagonismy, které uvnitř ní vytvářejí hranice, díky kterým vznikají partikularity mezi sebou navzájem spojené ekvivalencemi,⁷² (na tyto ekvivalence navazuje ekvivalentní řetězec, který byl již popsán výše). Antagonismus vzniká na základě ekvivalenčního přesunu mezi odlišnými subjektivními pozicemi. Může vystupovat ve dvou variantách, které Mouffe formuluje v projektu „agonistický pluralismus“. První varianta se nazývá pravý antagonismus, který se odehrává mezi nepřáteli, tedy osobami, které

⁶⁷Tamtéž.

⁶⁸Tamtéž.

⁶⁹ZNOJ, Milan. JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8., str.187.

⁷⁰Mouffe, Chantal: Agonistics: Thinking the World Politically. London: Verso, 2013, s. 77.

⁷¹Laclau, Ernesto a Chantal Mouffe. 2014. Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku. Praha: Karolinum, 2014. Politeia (Karolinum). ISBN 978-80-246-2685-7., str. 18

⁷²Laclau, Ernesto a Chantal Mouffe. 2014. Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku. Praha: Karolinum, 2014. Politeia (Karolinum). ISBN 978-80-246-2685-7., str. 13

stojí proti sobě s odlišnými myšlenkovými názory a postoji. Druhá varianta, je tzv. agonoismus, který je manifestem antagonismu, neboť se v něm nejedná o vztahy mezi nepřáteli, ale mezi protivníky, přičemž je protivník definován jako „přítel nepřítele“ (to jsou pak tací, kteří jsou de facto přáteli, neboť se nacházejí ve stejném symbolickém prostoru, ale onen prostor chtějí uspořádat jinak).⁷³ Podle Mouffe i Laclaua je pravý antagonismus pro politiku konstruktivní, avšak v meritu věci se v demokratických vztazích pravý antagonismus mění na agonismus, čehož se zmíněné vztahy dožadují. Sama pak zdůrazňuje, že přeměna antagonismu v agonismus je pro momentální společnost jedinou možností, jak zachovat konflikt a pluralismus, ale pouze do té míry, dokud nezačnou základní rysy politiky rušit antagonistické rysy politiky. Pravý antagonismus se objevuje při formování politického spektra a doprovází každé zakotvení nového politického režimu, přičemž se pojem agonismus používá k zachycení specifických momentů antagonismu vynořených již v ustanoveném demokratickém režimu.⁷⁴

V kontextu antagonismu existuje pojem, který se nazývá „sociální vztah“. Za sociální jej lze považovat proto, neboť jej není možné považovat za vztah objektivní, nýbrž vztah, co vyjadřuje hranice veškeré objektivity, přičemž právě okolo oněch antagonistických hranic je uskupena společnost. Antagonistická hranice je pak doslova hranicí, neboť neexistuje nic, co by dokázalo sebe samo uskutečnit pomocí antagonistických vztahů, a stejně tak neexistuje nic, co by dalo antagonismům systém pravidel.⁷⁵ Přesně to je důvod, proč je politično bráno jako ontologické sociálně.

Dalším podstatným pojmem figurujícím mezi primárními charakteristikami radikální demokracie je pluralismus. Pluralismus lze specifikovat jako něco, co je součástí sociálně, není samostatně stojícím subjektem. Konstruktivním prvkem sociálně je kontingence, přičemž za kontingentní lze považovat to, co v daném kontextu není nutné, avšak ne nutně nahodilé.⁷⁶ Přičemž ráz těchto sociálních rozdílů a antagonismu jsou pro demokracii konstruktem.⁷⁷

⁷³NORVAL, Aletta J. a Jan BÍBA. *Averzivní demokracie: dědictví a originalita v demokratické tradici*. Praha: Karolinum, 2016, 237 stran; 21 cm. ISBN 978-80-246-3138-7., str.156.

⁷⁴NORVAL, Aletta J. a Jan BÍBA. *Averzivní demokracie: dědictví a originalita v demokratické tradici*. Praha: Karolinum, 2016, 237 stran; 21 cm. ISBN 978-80-246-3138-7., str.157.

⁷⁵Laclau, Ernesto a Chantal Mouffe. 2014. *Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku*. Praha: Karolinum, 2014. Politeia (Karolinum). ISBN 978-80-246-2685-7., str. 14.

⁷⁶Laclau, Ernesto a Chantal Mouffe. 2014. *Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku*. Praha: Karolinum, 2014. Politeia (Karolinum). ISBN 978-80-246-2685-7., str. 228

⁷⁷Nevim kde... Mouffe: *Democratic politics today in mouffe*. – str. 10

Mouffe o pluralismus hovoří takto: „*Pluralismus je radikální jen do té míry, do níž každý člen této plurality identit nachází uvnitř sebe princip své vlastní platnosti bez toho, že by jej musel hledat v transcendentním nebo hlubinném pozitivním základě, který by stanovil hierarchii významů všech členů a byl zdrojem a zárukou jejich legitimacy. A tento radikální pluralismus je demokratický do té míry, do níž je sebekonstitutivnost každého z jeho členů výsledkem přesunů rovnostářského souboru představ. Projekt radikální a pluralitní demokracie není tudíž v prvotním smyslu ničím jiným než bojem za maximální autonomizaci sfér na základě zobecnění ekvivalenčně rovnostářské logiky.*“⁷⁸ Pro Mouffe jsou specifické rysy sociálních rozdílů a antagonistismů něčím, co formuluje demokracii. Co ji utváří a přeměňuje.

Ve svém pohledu na pluralismus navazuje myšlenkou co nejvíce obsáhlého pluralismu, který by měl být přítomný v mnoha sférách (od etiky po náboženství apod.). Avšak i tento pluralismus má být ohraničen určitými hranicemi, které by jasně stanovovaly jeho limity. Je totiž jasné, že není možné a ani nikterak uskutečnitelné ovlivnit snahu občanů participovat v politické sféře (a je jedno zda pasivně či aktivně) stejně jako v jiných okruzích. Zároveň Mouffe poukazuje na to, že je důležité, aby byly nastoleny pro tento styl fungování určitá pravidla.⁷⁹ Tuto formu pluralismu, která byla právě popsána, nelze považovat za sociální fakt, naopak je nutné jej chápat v mnohem silnějším významu. Dalo by se říct, že je jakýmsi konstruktivním momentem symbolična demokracie, konstruktivním momentem uspořádání sociálních vztahů. Neboli demokratická společnost je bytostně pluralitní a onen demokratický pluralismus není nikterak možné překonat, usmířit či neutralizovat. Toto tvrzením o pluralitním charakteru společnosti poukazuje na důležitý aspekt role moci, kdy se moc ukazuje jako nutný doplněk demokratického pluralismu.⁸⁰

Na rozdíl od deliberativních demokratů, kteří koncept konfliktu neakceptují, pluralismus pracuje s jeho podstatou – konflikt nemůže být vyřešen nějakým univerzálně platným postupem. Naopak jeho vyřešení je čistě subjektivní a závisí vždy na aktérech, kteří v onom konfliktu figurují. Pluralismus pak v podání radikálních demokratů není považován za prostor, ve kterém lze dojít ke konečnému smířlivému jednání. Tato povaha konfliktu je

⁷⁸NORVAL, Aletta J. a Jan BÍBA. Averzivní demokracie: dědictví a originalita v demokratické tradici. Praha: Karolinum, 2016, 237 stran; 21 cm. ISBN 978-80-246-3138-7., str.152.

⁷⁹ Ibid, str. 13

⁸⁰ZNOJ, Milan. JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8., str. 199.

považována za imanentní dimenzi antagonismu. Pro Mouffe je pak právě tato dimenze nazývána političnem.

3.1.6 Agonismus a agonistický pluralismus

Jak bylo v práci výše řečeno, Mouffe poměrně hojně čerpá ze schmittovské tradice a v mnoha ohledech na ni navazuje. V čem se její postoj vůči Schmittovi však distancuje, je postoj vůči pluralismu. Schmittova distinkce mezi definicí přítel/nepřítel nebere v potaz koncept plurality, jenž, jak bylo výše zmíněno, je pro definování radikální demokracie klíčový. Mouffe má ale vůči tomu zásadní připomínku, a to jakým způsobem budou vytyčeny hranice mezi MY/ONI. Dle ní musí být ony hranice vytyčeny na základě kompatibilitnosti s pluralitní demokracií, a to proto aby se zachovalo demokratické politické společenství.⁸¹ Distinkce nutně nemusí mít od samého začátku antagonistickou povahu (tedy povahu přítel/nepřítel), avšak minimálně musí počítat s tím, že se v antagonistickou kdykoliv může proměnit.⁸²

Mouffe apeluje na nutnost antagonismu. Tvrdí, že mezi protivníky musí být neustále pouto, které by jim připomínalo, že jsou nepřáteli, aby docházelo ke stupňování argumentace, a tedy následnému nátlaku na lepší argument, nicméně stále v legitimní rovině respektování jeden druhého. Pokud by však docházelo k tomu, že by konflikt začali vnímat jako možnost, kde lze dojít ke sjednocení požadavků (například formou deliberace) princip antagonismu by se vytratil. A jak sama tvrdí: „*Conflict in liberal democratic societies cannot and should not be eradicated, since the specificity of pluralist democracy is precisely the recognition and the legitimation of conflict*“.⁸³ Nicméně si je Mouffe vědoma toho, že k určitému odstupování od jasného vymezení antagonismu dochází velmi často, a tak zformulovala střed či „jemnější“ formu antagonismu, kterou nazvala agonismus.

Agonismus staví na základech, které striktně nepracují s prvky přítele/nepřítele, avšak onoho přítele a nepřítele přeměňuje na oponenta. Oni oponenti si tedy nejsou nepřáteli, nýbrž protivníky, kteří se vzájemně respektují, jsou si vědomi své legitimnosti a berou sami sebe jako členy vycházející ze stejného politického společenství, avšak stále plní prostor konfliktu. „*To znamená, že i když spolu soupeří, chápou sami sebe jako členy stejného politického*

⁸¹Mouffe, Chantal: Agonistic Democracy and Radical Politics. Pavilion: journal for politics and culture [online]. 2014. Dostupné z: <https://www.pavilionmagazine.org/chantal-mouffe-agonistic-democracy-and-radical-politics/> [cit. 2015-05-01].

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž.

*společenství, jako někoho, kdo sdílí společný symbolický prostor, v němž se konflikt odehrává. Mohli bychom říct, že úkolem demokracie je přeměnit antagonismus na agonismus. [...] Antagonistická dimenze je vždy přítomná, je skutečnou konfrontací, ale tato konfrontace je regulována řadou demokratických procedur, které jsou oponenty přijímány.*⁸⁴ Pro Mouffe a její chápání radikální demokracie je tedy klíčové, že konflikt stále trvá, avšak již nemá formu antagonismu (struggle with enemies) ale agonismu (struggle with adversaries).⁸⁵ Zároveň tvrdí, že sama liberální demokracie vyžaduje, aby se na „ty druhé“ nepohlíželo jako na nepřátele, jež mají být zničeni, nýbrž jako na oponenty, proti jejichž názorům a idejím je možné bojovat, byť i zuřivě a v konfliktu. Díky tomu si liberální demokracie stanovila úkol nastavit takové podmínky, aby v nich byl antagonismus transformován na agonismus. Agonismus na rozdíl od antagonismu předpokládá existenci určitého sdíleného prostoru, ve kterém by prázdné místo moci tvořící centrum symbolického prostoru demokracie, v němž by byly vyobrazovány vztahy mezi občany.⁸⁶

Zastánci agonismu se zejména zajímají o debaty o demokracii a tedy roli, kterou hraje konflikt v různých jejích pojetích a kvůli tomu je mnohdy koncept agonismu v demokracii nazýván jako agonistický pluralismus, jehož hlavním principem je tvrzení, že konsensu není možné docílit bez vyloučení. Mouffe své pojetí radikální demokracie nazývá agonistickým pluralismem, v němž se nerozchází s formou liberální demokracie, nýbrž z ní čerpá symbolických zdrojů k zápasu nejen proti vztahům podřízenosti v ekonomické oblasti. Svou teorií agonistického pluralismu se pokouší poukázat na to, že totálně demokracie nelze nikdy dosáhnout, právě kvůli prvku vyloučení, a kvůli tomu je potřebné, aby byla demokratická soutěž stále plně otevřena. Onen koncept nejvíce zformulovala na základě diskuse s deliberativní demokracií. Mouffe kritizuje deliberativní demokracii za to, že podceňuje konfliktuální dimenzi politična a tím i pluralismus, jenž je výsledkem rozpuštění ukazatelů jistoty, a je tak konstitutivním rysem demokratické společnosti.

⁸⁴ZNOJ, Milan. JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8., 212 str.

⁸⁵ Mouffe, Chantal: Agonistic Democracy and Radical Politics. Pavilion: journal for politics and culture [online]. 2014. Dostupné z: <https://www.pavilionmagazine.org/chantal-mouffe-agonistic-democracy-and-radical-politics/> [cit. 2015-05-01].

⁸⁶ZNOJ, Milan. JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8., str. 212.

3.2 Rozdíly mezi deliberativní a radikální demokracií a případná kritika deliberativní demokracie očima Chantal Mouffe

Na začátku práce bylo popsáno, jaké principy a charakteristiky jsou konstruktivní pro deliberativní demokracii. Tím samým způsobem pak byly popsány základní prvky radikální demokracie. A nyní je na čase obě tyto teorie postavit proti sobě a zhodnotit to, v čem si jsou či nejsou podobné. V první řadě je důležité připomenout, že každá z teorií může být odlišným autorem chápána jinak, toto shrnutí se tedy bude zabývat obecným chápáním obou teorií a bližším srovnáním podle Jürgena Habermasea Chantal Mouffe.

Deliberativní demokraté vycházejí z přesvědčení, že je nutně zajistit silné pouto mezi demokracií a liberalismem. Mouffe souhlasí, že je pro deliberativní demokraty charakteristické i to, že se pokouší ustanovit autoritu a legitimitu na základě formy veřejné úvahy korigované rozumem. Zároveň souhlasí s tím, že deliberativní demokracie se neobejde bez konsensu, k jehož dosažení vede u různých teoretiků jiná cesta, vždy ve své podstatě ovšem splňují podstatu konsensu. Pro deliberativní demokraty je tedy hlavní středobodem liberální demokracie konsensus buď čistý anebo modifikovaný do podoby kompromisu, který je však již krajní možností společné dohody. V tomto ohledu se názor Mouffe na podstatu liberální demokracie mění, neboť ta zastává postoj, že liberální demokracii lze udržet pouze ve chvíli, kdy ve společnosti fungují antagonismy a agonismy, díky kterým je možné úspěšně plnit funkci konfliktu.

V knize „Teorie demokracie: současný stav“ od Iana Sharpina se autor zabývá dvěma základními pojetími hlavních cílů demokracie. Přičemž první má zdůrazňovat úsilí o společné dobro, chápe demokracii prostřednictvím nalézání a vytváření (např. prostřednictvím deliberace) obecného dobra a jeho princip spočívá na přehnaně umírněných předpokladech o povaze moci. Druhé pojetí má nahlížet na demokracii prostřednictvím otázky legitimního řízení mocenských vztahů, kontrolou a řízením mocenských aktivit, zaměřuje se na individuální cíle a jeho postoj vůči obecnému dobru či společnému dobru v pluralitních společnostech je značně rezervovaný. Do onoho prvního zmíněného Sharpino řadí participační demokraty a deliberativní demokraty, do druhé řadí především přístupy vycházející ze schumpeterovského pojetí soutěživé demokracie. Naráží však na problém, kam v této dichotomii zařadit radikální demokraty. Přičemž dospěl k tomu, že by se chtělo říci spadá do obou kategorií, ale přitom do žádné, neboť Sharpirem stanovenou dichotomii překřičuje. Toto

kritické vymezení se a překřížení vůči oběma pozicím bylo umožněno na základě postmoderní kritiky fundacionalismu a přijetím antiesencialismu.⁸⁷

Radikální demokracie zachovává ohled na konstituci a artikulaci obecného dobra, avšak ji chápe jako do jisté míry mocenskou operaci. S konceptem obecného dobra na rozdíl od deliberativní demokracie zápasí, neboť tvrdí, že v pluralitní společnosti je koncept obecného dobra podezřelý a nevzniká na základě nenarušené deliberace v ideální řečové situaci.⁸⁸ Mouffe tvrdí, že pouze pokud začneme na demokracii nahlížet antiesencialisticky, teprve poté pochopíme, že demokracie může existovat pouze ve chvíli, kdy si žádný s přítomných aktérů nebude nárokovat jakákoliv panství nad základem společnosti. Čímž tvrdí, že pokud by aktéři přijali partikulárnost a omezenost vlastních nároků, tak by se jejich vztahy staly více demokratickými. Dle jejích slov již není možné, aby se na společnost pohlíželo jako na harmonii sociálních vztahů, avšak její demokratický charakter spočívá pouze ve skutečnosti, že žádný omezený sociální činitel nemůže přisuzovat reprezentaci totality. Pro Mouffe se pak stává hlavní otázkou demokracie, nestává nikoliv způsobem eliminace moci, ale tím, jak dojít k ustanovení formy moci, která by byla slučitelná s demokratickými hodnotami. Tímto myšlením se pak Mouffe se svojí teorií radikální demokracie od schumpeterovských modelů soutěživé demokracie.⁸⁹

Jak pro deliberativní demokracie, tak pro schumpeterovské modely demokracie, tak pro radikální demokracii by mělo platit, že obecného dobra lze dojít pouze v situaci (domnělou) nepřítomností obecného dobra. V deliberativní demokracii je koncept obecného dobra stěžejním tématem a lze k němu dojít přes co nejvíce otevřenou deliberaci. Radikální demokraté s konceptem obecného dobra nepracují v takové míře, neboť pro radikály je komplikované si v inherentní, pluralistické, demokratické společnosti vůbec představit. Ke konceptu obecného dobra přistupují jako k formě partikulárního zájmu konkrétních skupin, který tak zaujal místo reprezentanta univerzálního zájmu celého společenství. Tím tak lze získat jakési obecné dobro, které sice nelze považovat za obecné dobro v pravém slova smyslu (nebo minimálně v takovém, v jakém ho chápou deliberativní demokraté), ale zároveň jej nelze

⁸⁷SHAPIRO, Ian a Jürgen HABERMAS. *Teorie demokracie dnes*. Praha: Filosofía, 2002. Morální a politická filosofie. ISBN 80-7007-156-7., str.23.

⁸⁸Tamtéž.

⁸⁹ZNOJ, Milan. *JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci*. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8., str. 198

považovat za dobro partikulární.⁹⁰ Liší se pak v tom, jakým způsobem k onomu obecnému dobru lze dojít. Radikálové zachovávají důraz na konflikt a setrvalosti moci, deliberativní demokraté pak konflikt odsuzují a pracují s otevřenou deliberací. Mouffe souhlasí s tezí neslučitelnosti liberalismu a demokracie, na druhou stranu pro deliberativní demokraty je právě slučitelnost liberalismu s demokracií klíčová. Zároveň kritizuje deliberativní demokraty za fakt přílišného zdůrazňování rozumu v deliberaci. Vytýká jim, že kvůli přehnanému používání racionality potlačují lidské vášně a emoce, díky kterým mimo jiné dochází ke konfliktům.

V čem se ovšem jeví její kritika jako nejsilnější, je v jejím přístupu k pluralismu, antagonismu a agonismu. K pluralismu přistupuje jako ke konci ideje dobrého života, zdůrazňuje v jeho kontextu, že nic jako konečná legitimita a konečné jistoty neexistují. Na základě změny pohledu na demokracii, kterou začala Mouffe popisovat jako prázdné místo, ve které se odehrává boj pluralistických sil snažících se získat hegemonskou pozici, se přeměnil i pohled na chápání sociálních vztahů. Pro radikální demokracii očima Chantal Mouffe je tedy pluralismus definujícím prvkem moderní demokracie. Pluralismus pracuje s podstatou konfliktu (tedy prvkem dominantním v radikální demokracii) a tvrdí o něm, že není možné, aby byl vyřešen univerzálním postupem. S tím samozřejmě deliberativní demokraté nesouhlasí, neboť existenci konfliktu popírají. V podání radikálních demokratů není pluralismus místem, ve kterém nelze dojít k vyřešení konfliktu, a kvůli tomu získává konflikt povahu tzv. imanentní dimenze antagonismu. A tato dimenze pro Mouffe představuje politično. Antagonismy jsou pak připomínkou toho, že v demokratické dimenzi musí neustále panovat takový vztah mezi protivníky, díky němuž by nezapomněli na to, že jsou nepřáteli. Ovšem stále v legitimní rovině respektu. Právě respekt je pak něčím, co zastávají jak deliberativní demokraté, tak radikální demokraté. Antagonistické vztahy mohou být přeměněny na vztahy agonistické, a tedy takové, které striktně nepracují s prvkem přítel/nepřítel, ale onoho nepřítele přeměňují na oponenta. Mouffe dokonce tvrdí, že demokracie by měla nastavit takové podmínky, díky kterým by se vztahy antagonismu přeměnily na vztahy agonismu.

Deliberativní demokraté s takovýmto pojetím antagonismu a agonismu nesympatizují už jenom z té podstaty, že se pro ně demokracie uskutečňuje na základě deliberace ve svobodném a rovném prostoru, který je volně přístupný všem a který předpokládá co nejširší otevřenou diskusi, ve které sice mohou vyvstat protiargumenty, nicméně ony protiargumenty budou vždy projednány, prodiskutovány a následně vyhodnoceny, zda je lze či nelze považovat

⁹⁰ZNOJ, Milan. JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8., str. 202

za legitimní. V deliberativní demokracii neexistuje, aby jeden argument podlehl nátlaku argumentu druhého.

4 Závěr

Práce si kladla za cíl porovnat dvě teorie demokracie – deliberativní teorii demokracie, která byla v práci reprezentována klasickým pojetím německého teoretika Jurgena Habermase a radikální demokracií, v jejímž charakterizování se práce zaměřila na pohled belgické politické teoretičky Chantal Mouffe.

Ve druhé kapitole se práce zaměřila na deliberativní demokracii. V několika podkapitolách a oddílech byly popsány základní charakteristické prvky této teorie. Deliberativní demokracie se zdá být velice líbivou a lákavou teorií, která staví na základech otevřené deliberace, která probíhá na základě velice svobodné, všelidové, volně přístupné debaty sobě rovných zúčastněných. V oné diskusi funguje princip reciprocity, který dává možnost nejen vystoupit se svým (fakticky argumentačně podloženým) návrhem, ale zároveň zajišťuje, že stejná možnost bude dána i ostatním přítomným. Zda této možnosti využijí či nevyžijí, to už je na každém individuálně. Z otevřené debaty má vzejít konsensus. Konsensus jako něco, co dopomáhá k přiblížení se obecnému dobru. S konsensem by měli souhlasit všichni přítomní, neboť všichni přítomní by si měli být vědomi nutnost obecného dobra, a své individuální touhy by tak dobrovolně měli potlačit. To se jim podaří na základě naslouchání svému rozumu, nikoliv lidským vášním a emocím. I deliberativní demokraté se nesnaží být natolik utopističtí, aby počítali se stoprocentní úspěšností konsensu, a tak mnozí z nich formulovali defacto nižší stupeň konsensu, a to kompromis. Kompromis nastává tehdy, je-li přímo patrné, že není žádná šance, že by bylo možné docílit konsensu. Opět je to obecná dohoda nad něčím, která má vést k naplnění obecného dobra, avšak ne v čisté podobě konsensu. Pro deliberativní demokraty je tedy demokratické rozhodování formou deliberativního konsensu všech zainteresovaných osob, ač se tato myšlenka jeví jako utopistická.

Kapitola třetí byla věnována radikální demokracii, která mezi své základní prvky řadí konflikt. Ten představuje prostor, ve kterém dochází ke střetu argumentů dvou nepřátel či oponentů. Radikální demokraté nepracují s pojmem obecného dobra, jako to dělají deliberativní demokraté. Naopak, pro radikální demokraty je představa obecného dobra těžce uchopitelná, neboť se více než rozumem řídí lidskými touhami a emocemi. Za hlavního představitele radikální demokracie si práce určila Chantal Mouffe, kvůli její kritice deliberativních demokratů. Sama Mouffe pak svůj pohled na radikální demokracii buduje na prvcích pluralismu, antagonismu a agonismu, které pro ni utváří důležitý demokratický prostor – politično. Mouffe své myšlenky často dokládá na historických událostech – ať už vychází

z Velké francouzské revoluce, či z emancipace žen či z komunistických režimů. Vždy na těchto historických událostech zdůvodnila, proč to byl právě konflikt, který zformuloval nový pohled na sociální vztahy anebo proč konflikt dal nový rozměr společenským třídám v socialistickém světě.

Pokud by se tedy práce měla podat odpovědi na otázku, zda je demokratický proces formou konfliktu či deliberace, odpověď by zněla následovně. Zastánci radikální demokracie vycházející z historické zkušenosti jsou jasnými zastánci konfliktu, který nejen že pracuje s lidmi jakožto s nositeli individuálních potřeb, tak zároveň vychází z toho, že dojít společného, jednomyslného konsensu je defacto nadlidským úkolem, který se v historii neopakuje hojně. Ač by se radikální demokracie na první pohled jevila jako něco radikálního, volajícího po válkách a revolucích, tak nám Mouffe dokázala – opak je pravdou. Apeluje na posílení liberálně-demokratických institucí, které mají lidem učinit takové podmínky, aby se co nejsvobodněji mohli identifikovat. Defacto v tom spočívá momentální hlavní myšlenka radikální demokracie – k návratu k pravému jádru liberální demokracie a k radikalizování jejich tradic.

Zástupci deliberativní demokracie by s tímto výrokem ovšem nesouhlasili, neboť pro ně je lidský individualismus něčím, co znemožňuje dosáhnout obecného dobra. Deliberativní demokraté podstatu demokratického procesu spatřují pro mě ve zcela utopistické myšlence, a to v co nejširší deliberaci fungující na principu reciprocity a ní vycházejícího konsensu. Ač je to doopravdy myšlenka velice líbivá a atraktivní a na první pohled zcela blíží se liberálně demokratickým ideálům, je to myšlenka, která odepírá jedinců své individuální potřeby a nahrazuje je přehnaným racionalismem fungujícím pro nedosažitelnou myšlenku obecného dobra. Dle mého názoru je tedy deliberativní demokracie teorií detailně propracovanou, avšak velmi těžce uchopitelnou v reálném fungování politiky.

Seznam použité literatury

Bessette, Joseph (1980) „Deliberativní demokracie: Princip většiny v republikánské vládě“, v *Jak demokratická je ústava?*, Washington, D.C., AEI Press.

HABERMAS, Jürgen. Diskursivní Teorie Liberální Demokracie. Karolinum Press. ISBN 80-246-3903-3.

ZNOJ, Milan. JANA VARGOVČÍKOVÁ. Demokracie v postliberální konstelaci. Karolinum, 2015, 1 online zdroj (242 stran). ISBN 978-80-246-2886-8.

SHAPIRO, Ian a Jürgen HABERMAS. Teorie demokracie dnes. Praha: Filosofia, 2002. Morální a politická filosofie. ISBN 80-7007-156-7.

DUFEK, Pavel, Jiří BAROŠ, Sylvie BLÁHOVÁ, Tereza KŘEPELOVÁ a Patrik TAUFAR. Liberální demokracie v době krize: perspektiva politické filosofie. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2019, 308 stran: černobílé ilustrace. ISBN 978-80-7419-277-7.

DRYZEK, John S. Foundations and frontiers of deliberative governance. Oxford: Oxford University Press, 2010, vii, 229 stran; 24 cm. ISBN 978-0-19-964485-8., str. 22

MOUFFE, CHANTAL. “Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism?” *Social Research*, vol. 66, no. 3, The New School, 1999, pp. 745–58, <http://www.jstor.org/stable/40971349>.

NORVAL, Aletta J. a Jan BÍBA. Averzivní demokracie: dědictví a originalita v demokratické tradici. Praha: Karolinum, 2016, 237 stran; 21 cm. ISBN 978-80-246-3138-7.

Laclau, Ernesto a Chantal Mouffe. 2014. Hegemonie a socialistická strategie: za radikálně demokratickou politiku. Praha: Karolinum, 2014. Politeia (Karolinum). ISBN 978-80-246-2685-7.

Mouffe, Chantal: *Agonistics: Thinking the World Politically*. London: Verso, 2013

Internetové zdroje

<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=054&clanek=040531>

https://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2007/3/Polcas_2007_3_pp_270_272.pdf.